

„Nem vagyok cinkos a némasággal”

POLGÁR ANDRÁSSAL, A POLGÁR ALAPÍTVÁNY LÉTREHOZÓJÁVAL
AMBRUS JUDIT E-BESZÉLGETETT

Közgazdász vagy, mecénás, a 2000-es évek derekán létrehoztad a Polgár Alapítványt, mely egyrészt hátrányos helyzetű, főképp roma fiatalok tehetőség gondozását, másrészt a Kiút Program segítségével leszakadt térségekben mikrovállalkozások életre hívását tűzte ki célul. Hogyan lettél mecénás? Volt a családban egy adakozó nagypapa? Vagy gyerekkorodban felnéztél Széchenyire vagy Hatványra?

Nem érzem magam mecénásnak. Sokkal inkább felelősnek. Annyit pazaroltam életemben: nem tanultam meg rendesen angolul, amikor még tehettem volna, nem olvastam el tucatnyi könyvet, ami most hiányzik, nem növesztettem izmokat és nem voltam elég eszes, tehetséges, pláne szorgalmas ahhoz, hogy valami szépet, maradandót alkossak, nyomot hagyjak. A klassz gyerekeimen kívül (s ők tán félig sem az én érdemeim) az egyetlen, amit felmutathatok, némi pénzmag, amely mennyiségileg – pillanatnyi ismerek-

teim szerint – meghaladja a családi szükségleteimet. Ehhez – legalábbis azzal hitegetem magam – tisztességgel jutottam, mégis egyfajta kölcsönnek élem meg. Ha lehet, még az életemben kell lerónom a tartozásaimat azokkal szemben, akik nem olyan szerencsések a szüleikkel, lehetőségeikkel, mint én lehettem. Sokáig azt gondoltam, azért van helyi közösségi szerveződés, központi kormányzat, hogy a tehetősebbek adójából a kevésbé szerencsések (de legalább a gyerekeik) a közszolgáltatásokon keresztül megkapják az esélyt a jobb életre. Azt is újraelosztási feladatnak véltem, hogy a tudósok, művészek kiemelkedő teljesítményeikért ne a közvetlen piaci megtérülés alapján nyerjék el méltó jutalmukat. Ez a közösség, a polgárok szolgálatát végző kormányzat dolga lenne. Az általam eddig megélt kormányzatok (tisztelet a nagyon rövid ideig regnáló kivételnek) – különböző mértékben ugyan, de alapvetően – szegényellenesek,

kicsinyesek, rövidlátók. Nem szolgáltevők, sokkal inkább a paternalista hatalom bürokratái. A bizalmamra méltatlanok. Nem szívesen bízom rájuk a pénzünket. Ez az összefüggés eddig nem jutott eszembe, de a példaképre vonatkozó kérdés mégis előhozza a gyerekkori tudatalattit. Nekem pl. Edison imponált, mert a róla olvasott könyvből az a hős jelent meg előttem, aki kicsapott diákból lett zseniális feltaláló. De igazán mindig Robin Hood akartam lenni.

Magyarországon nincs kifejezetten hagyománya az adakozásnak, szórványosan vagy bizonyos időkben – pl. az előző századfordulón – éreznek néha késztetést erre a tehetősebbek, de inkább sikk kicserélni a kisebb yachtot/kastélyt/tengeri kikötőt nagyobbra, mintsem a náluknál szegényebbeket támogatni. Miben látod ennek az okát? S az alapítványod tevékenysége vagy egyes felhívásaid nyomán érzel valami elmozdulást ezen a téren?

Szerintem az adakozásnak van hagyománya ebben az országban. Rossz, megalázó hagyomány. Utálok még a szót is. Lealacsonyító, atyáskodó, megbélyegző. Magamutogató, jótékonykodó. E hazában a felelős köz-szolgáltatóság hiányában szenvedünk. A nagy magyar hazafiúi, keresztényi melldőngetés helyett a nálunknál bármiben is kevésbé szerencsés polgártársaink elfogadásában, tiszteletében, a másokkal szembeni tisztesség megkövetel-

sében kellene élenjárjunk. Unalomig ismert történelmi tapasztalat, hogy a magyarországihoz hasonló, ilyen-olyan diktatúrán alapuló évszázados hagyományok, miszerint a gondoskodó állam ápol és eltakar, megöli az egyéni felelősségtudatot. Ezt erősíti az egyre inkább hatalmiilag vezérelt agymosás az oktatás szegyetlenes szétverése révén, az alattvalók gyártása, amely alattvalók után a központilag kitermelt újgazdag – szintúgy a hatalom emlőin csüngő – arisztokráciát szolgálják. A helyzet mostanság inkább romlik, mintsem javulna. És mióta civilnek lenni bűn (de legalábbis gyanús), a még meglévő tenni akarás is lassan illegalitásba kényszerül. Az illegalitás viszont nem tesz jót a „példamutatás” hatékonyságának. A Hatalom nem szereti a kotnyeleskedőket, akik – nyilván külső nyomásra, idegen hatalmak ügynökeiként – látszólagos segítő szándékukkal csak felfújják a társadalmi anomáliákat, a nem létező szegénységről generálnak „féknyűzokat”. Minek a civil jótékonykodás, amikor a Hatalom mindenről és mindenkiről gondoskodik?

Abban reménykedem, hogy ez nem öröktől való kelet-európai átok. Arisztotelész már cca két és fél évezreddel ezelőtt felismerte, hogy nincs nagyobb igazságtalanság, mint egyenlően bánni egyenlőtlenekkel. Rudolf Steiner pedig néhány évtizede pontosan definiálta a francia for-

radalom számomra ma is érvényes hívószavainak jelentését: szabadság a szellemi életben, egyenlőség a jogban és a politikában, testvériség a gazdasági életben. Az adakozásból így lesz szolidaritás, az uralkodói gondoskodásból szociális háló.

2017-ben megváltoztattad az alapítványod tevékenységét. Mi volt ennek az oka? Mit szeretnél másképp csinálni? Hogyan?

Számomra kezdetektől fogva talán a legsúlyosabb gond/tehetetlenség az – egyén számára ugyan soknak tűnő, de a problémák nagyságrendjéhez képest még kerekítési hibának sem tekinthető – források hatékony elosztása/elköltése. Amikor egy „ügy” megfelelő kezeléséhez ezermilliárdokra lenne szükség, hogyan lehet/szabad néhány tízmilliót elkölteni úgy, hogy – ha megoldani nem is tudjuk ezzel, de – a lehető legtöbbet használjunk a szóban forgó „ügynek”. Az Alapítvány első tíz éve is egy kísérletsorozat volt, amelynek keretében kiváló munkatársak, lelkes, csodás szakemberek áldozatos munkájának köszönhetően kitűnő programokra elköltöttünk nagyjából egymilliárd forintot. Ha mindez egy nyitott, befogadó, érdeklődő, jó ügyeket kereső és azoknak örülő társadalomban történik, ahol a választott képviselők mindent megelőző kötelessége a szegénység felszámolása, az esélyegyenlőség megteremtése

és fenntartása, ezek a programok az eredmények farvizén az illetékes államszolgák segédelmével országos üggyé válhattak volna. Az én magán egymilliárdomhoz százazreink adóforintjaiból százmilliárdokat lehetett volna polgártársaink jobb élethez való jogának érvényesítésére költeni bántóan haszontalan sportpaloták többszörös áron való építése, polgármesteri hivatalok matyóhímezése, kivételezett egyházak arcpirító megvásárlása, iskolacsendőrség felállítása, propagandapénzek helikopterezése helyett. Hogy csak a jéghegy csúcsát kapirgáljam. Tekintve, hogy csupán csak a nyitottság, befogadási készség, a jó szándék, a szolidaritás hiányzik ebből a vezetésből (és így a társadalomból is), esély sem lehetett az én magánpénzem hatékony elköltésére. Ami az elindított programokat illeti, kinkeservvel, társak nélkül, egy, a Polgár Alapítványból kivált, a nagyszerű szakemberek által fémjelzett Új Start Alapítványban folytatódnak. Nem adjuk fel, hátha...

Az új alapítványi tevékenység céljait tekintve azonos az eddigiekkel, csak épp egyedi projektek helyett helyi ügyek országos szintre emelésével próbálunk tenni valami hasznosat. Ajánlom nézegetni az Alapítvány honlapját, Fb-oldalát.

Miket ért el az alapítvány ebben az új szerkezetben? Vagy még az átalakulás folyamatában vagytok?

Igazából egy újabb kísérlet első szakaszának a zárásánál, az eredmények, kudarcok, tanulságok összegzésénél tartunk. Az új stratégia első teljes éve az idejé. A vírushíze alaposan feladta a leckét; ez nem az a munka, amit online is el lehet végezni. Mindazonáltal az elvégzett munkával elégedett vagyok. Útképes csapat épült, remek, szorgalmas, tehetséges, lelkes, felkészült roma szakemberekkel dolgozunk. Úgy érzem – amennyire ebben a Cseh Tamási-Bereményi Géza szűk levegőben lehetséges egyáltalán – van némi esély az érdekérvényesítésre. Meggyőződésem azonban – és ezt nem téveszthetjük szem elől –, hogy a kisebbségek jogainak érvényesítése a többségi társadalom tagjainak kötelessége és felelőssége. Bármilyen erős legyen is egy polgárjogi mozgalom, győzelmet csak a többség támogatásával (amely támogatás akár egy demokratikusan megválasztott kormány felelős cselekvésében is megnyilvánulhat) arathat.

A mikrovállalkozások létrehozásával foglalkozó Kiút Programmal és a tehetség-gondozással foglalkozó Új Start programmal továbbra sem szakadt meg a Polgár Alapítvány kapcsolata. Ez a gyakorlatban mit jelent? Mennyire váltak le ezek a szervezetek az alapítványról, s mennyire folytatják mégis együtt a munkát?

Az Új Startról már említettem, hogy a lelkesedés, az egyszerűség, a

hit – ha a kelletténél és jelentőségénél jóval szerényebb méretekben is – továbbviszi a roma tehetség- és az ehhez kapcsolódó esélyteremtő programokat. A Polgár Alapítvány anyagi támogatást nyújt a munkához, mint ahogy más, hasonló ügyekben remeklő szervezeteknek (Láthatatlan Tanoda, Idetartozunk, Utcárol a Lakásba, Oltaim Karitatív Egyesület, Hintalovon Alapítvány stb.) is igyekszik segíteni. A Kiút Program ebből a szempontból más, hiszen ezt a Nonprofit Társaságot a Polgár Alapítvány hozta létre, ma is többségi tulajdonosa, és mint ilyen, fő szponzora. Igazán büszke vagyok arra, hogy közöm lehet ezekhez a szervezetekhez. Ajánlom mindenkinek ezt az érzést.

Amikor Kiútprogramról beszélünk, ez kb. hány családi vállalkozás beindítását és követését takarja? Van olyan vállalkozás, amelyik minden biztonnal hosszútávon fenn tud maradni? S az Új Start Program kb. hány fiatal tehetségnek tud segíteni évente? Mi módon?

Évente átlag 80-100 család uborkázik velünk. Ezeknek általában harmada új vállalkozás, nagyjából tehát 3-400 család kapcsolódott már be a programba. Igen, sokan vannak, akik már öt évnél is régebben folytatják ezt a tevékenységet, néhányan már saját maguk is alkalmazottakkal dolgoznak. Lévéen azonban a mezőgazdasági tevékenység jó eset-

ben is csak az év egyik felében nyújt biztos megélhetést, folyamatosan törekszünk arra, hogy a semmiből jött vállalkozók a megszerzett tudásukkal, megnövekedett önbizalmuk birtokában, a vállalkozásaik eredményéből eredő referenciák révén beléphessenek a munkaerőpiac ezidáig előlük elzárt szegmenseibe is. Annak is nagyon örülünk és sikerként könyveljük el, ha partnereink uborkázóból stabil foglalkoztatottakká lesznek. Ez az egyik legjelentősebb, legszembetűnőbb előnyünk a sehova sem vezető, röghöz kötő, még kiszolgáltatottabbá tevő, demoralizáló, irgalmatlanul drága és pazarló kényszerközmunkával szemben. A jó gyakorlat terjeszkedésének a pénztárcánk szab határt. A program lényege nem az uborkázás; nem gondoljuk, hogy tízezzrel kellene mélyszegénységben élő családoknak uborkát termelniük. Eredetileg bármilyen, a helyi emberek által kezdeményezett helyi vállalkozás támogatására szövetkeztünk. Miután az erre hivatott kormányzati szervek nem értik vagy nem akarják érteni, hogy egy ilyen komplex foglalkoztatási, képzési programban felelősségük, kötelezettségük kell legyen, az erre hivatott és teljesen értelmetlen ügyekre elköltött közpénzekből egy fillér sem jut a program fenntartására és bővítésére. A Kiútprogram a bizalmon, lehetőségen, fedezet megkövetelése nélküli hitelen kívül

alapvetően képzéssel, folyamatos tanácsadással, az induló vállalkozások adminisztrációjának átvállalásával – terepmunkások segítségével – támogatja partnereit. A program akkor lenne hosszútávon fenntartható és bővíthető, ha ennek költségét a közpénzből állnánk. Fajlagosan, egy foglalkoztatottra vetítve ez a támogatás így is töredéke lenne a bármelyik multinak munkahelyteremtés címen százmilliárd számra odalökött pénznek. A műkörm-építő tanfolyamokra elherdált százmilliókat nem is említve.

A tehetségprogram égisze alatt már egy generáció nőtt fel. Több száz tehetséges roma diák kap/kapott ösztöndíjat, személyre szóló mentorálást. Útjukat kitűnő érettségi bizonyítványok, kiemelkedő sportteljesítmények, országos zenei sikerek, milliós youtubé-nézettségek szegélyezik. Túlnyomó többségük nem hullott ki a számukra ezerszeres akadályokkal teli oktatási rendszerből, komoly esélyük van a szebb, teljesebb élet élvezésére. A gyerekeik már jobb sorsra születnek.

Más, szegényeket, hátrányos helyzetűeket felkaroló, fontos munkát végző szervezetekkel, iskolákkal egyre gyalázatosabban bánik a kormányzat. Az L. Ritók Nóra vezette Igazgyöngy Alapítványi Iskolától elvonták a kiegészítő támogatás felét, 8 millió forintot, az Orsós János – Derdák Tibor vezette Dr

Ámbédkar Iskola köznevelési szerződését az EMMI idén augusztusban nem hosszabbította meg, így 30 millióval kevesebbel kellene gazdálkodniuk, az Iványi Gábor vezette Wesley János Főiskolától már nemcsak támogatásokat vettek el, de a gázt is le akarják kapcsolni (jogosan, mert tartozásuk van, emellett jogtalanul, mert a kormány sokkal többel tartozik a Wesley-nek, de nem kívánják a tartozásukat kiegyenlíteni). Civilek összeadták az Igazgyöngy kiegészítő támogatását fél évre, adakoznak a Dr Ámbédkarnak és a Wesley-nek is, de fenntartani aligha tudják hosszútávon a három intézményt. Lehetséges itt valamiféle megoldás? S ha másképp nézzük, ha el tudnák lehetetleníteni ezt a három intézményt, lehet látni valamiféle törekvést arra, hogy mások, „illiberális testvérintézmények” vegyék át a hátrányos helyzetűek felzárkóztatását?

A baj sokkal nagyobb, mint néhány nagyszerű, nélkülözhetetlen, hiánypótló iskola ellehetetlenítése. Ez a jéghegy csúcsa, a kicsinyes, ostoba, vérlázítóan rasszista, populista, már-már a perverzitás határát súroló szegényellenesség manifesztuma. Az oktatás szétverése, a 19. század lélekölő, szolganevelő, alattvaló-képző pedagógiai elveket – többek között a kiszolgáló egyházak hámbafogásával – mindenkire rákényszerítő hatalomgyakorlás már megtette a magáét, az uniformizált, alulképzett, kontra-selektált néptanítókra építő rendszer ugyanúgy alkalmatlan az egyéni

tehetség kibontakoztatására, mint a „felzárkóztatásra”. (Nem véletlen, hogy az úriosztály, különösen pedig a politikai elit nem kér a maga kreálta rendszerből, helyette külföldön, vagy hazai magániskolákban oktatja gyermekeit.) A felsorolt – többnyire eddig is a néhány fantasztikus és egyben fanatikus elhivatott jóember áldozatos munkájának és kitartásának köszönhetően fennmaradt – intézmények mára csak a remény pislákoló örtüzét hivatottak óvni, igazi missziójukat – éppen megtűrt elszigeteltségük folytán, hatalmi támogatottság hiányában – képtelenek betölteni. A mostani támadás az egyértelmű aktuálpolitikai hadjárat része; Gyöngyöspatástul, iskolacsendőrségestül, NAT-ostul. Ideig-óráig a jóérzésű civilek támogatásával (aminek mélységes szomorúságom és borúlátásom dacára magam is részese igyekszem lenni) őrizhető a parázs, de ha belátható időn belül nem lesz lángra kapás, cseszhetjük. Az oktatásban nem egyszerű szemléletváltásra, korrekciókra, javítgatásokra, hanem egyenesen forradalomra lenne szükség. Iványi Gáborok, Ritók Nórák, Derdák Tiborok, Orsós Jánosok százait kellene a szolgáltató Államnak kitermelnie; Második esély gimnáziumok, Igazgyöngy műhelyek, Kedvesházak tucatjainak kellene közpénzből működnie. Virágozzék száz virág mindannyiunk örömére, mindannyiunk hasznára.

Nemcsak a szegények, s közülük leginkább a romák helyzete érdekel, hanem a színházaké is. Miért épp ez a kettő?

Engem úgy általában érdekel az esélyegyenlőség, a társadalmi mobilitás, az igazságosabb, emberhez méltó élet lehetősége az örökölt nyomorúság megszüntetésének társadalmi és egyéni felelőssége. Tanulatlan és alapvetően tudatlan vagyok ezen a téren (is), de vak talán nem. Nem vagyok Michelin-csillagos séf, de hogy mennyire büdös ez a tojás, azt nagyon is érzem. Sem tudásom, sem elég pénzem nincs a világmegváltáshoz, ezért kénytelen-kelletlen keresnem kell azokat az apró részeket, ahova beszuszakolódva a magam szerény eszközeivel is arrébb taszíthatok egy-két akadályt. Ilyen behatolási pontnak gondoltam jó másfél évtizede a színházi innovációt. Az alapgondolat már a kezdetekben is az esélyteremtés volt, nevezetesen, hogyan juthat el a valódi művészet akár a szegregátumok fiataljaihoz is, hogyan lehet a művészet eszközeivel esélyt teremteni akár még a hatalom törekvéseivel szemben is. Az amúgy is nyomorúságos, kiszolgáltatott helyzetben lévő, de elképesztő ambíciókkal és tehetséggel megvert/megáldott független társulatok, művészek erre a feladatra predesztináltak, minden támogatást megérdemelnek. Pont úgy maradunk magunkra ezzel, mint az uborkával.

Látsz valamiféle előrelépést a romák elfogadásában? Pl. roma influenzszereket fognak képezni a Corvinuson, ez mennyire jó hír?

Nem vagyok felkent szakértője a kérdésnek. Az elmúlt évek polgári tapasztalásai elrettentőek számomra: a hatalom ahelyett, hogy az elfogadást próbálná az évezredek romlottságából még alig-alig kikecmergő közvéleményben erősíteni, épp ellenkezőleg, a legordasabb ösztönökre erősítve uszít. Méltó társakra találva azokban az egyházfikban, akik – már csak a szeretet igéjének hirdetési kötelezettsége okán is – békíteni lennének hivatottak. És támogatni az Iványi Gáborhoz méltó hősöket. Amúgy meg minden jó hír, ami a szolidaritást, a megbékélést, az elfogadást szolgálja.

Látsz esélyt arra, hogy a Színház- és Filmművészeti Egyetem csatát nyerjen, s visszanyerje autonómiáját? S ha esetleg igen, ez hatással lehet-e a kulturális élet szabadságára?

Attól függ, melyik nap kapom ezt a kérdést. Ma épp nem. A csata – az elképesztő fizikai erőfőlény miatt – eleve vesztes. De a szellemi, erkölcsi erő az egyetemi diákság oldalán van, így a háború még nyerhető. Ha majd a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet... Amúgy meg olvasásra ajánlom Schilling Árpádot, Bodó Viktort, Gáspár Mátét vagy Epres Attilát.

Mostanában igen elkeseredett Facebook-üzeneteket írsz ki a faladra. Van, amit te magad másképp csinálnál? Másképp segítenél? Más célokat tűznél ki? Erősebben próbálnád rábírní azokat, akik megtehetik, hogy ők is tartás fontosnak a segítség kultúráját? Hangosabban hírnél adnád a tevékenységeket, hátha ez példát ad másoknak? Vagy önmarcangolás nem áll az elkeseredettség hátterében? Inkább a politikai és kulturális tér változása keserít el?

Nem egyszerűen elkeseredett, sokkal inkább tehetetlen vagyok. A bejegyzések leginkább egyfajta lelkiismeret-könnyítési célt szolgálnak. Hogy nem vagyok cinkos a némasággal. Konkrét javaslatokat (azon kívül, hogy ki hova menjen és kinek a jó édes mamáját...) kizárólag a saját „gazdasági osztályomnak” tettem, arra ösztönözve az anyagiilag a felső tizedbe tartozókat, hogy álljanak ki egy igazságosabb társadalmi/gazdasági rendszer mellett. A covid által is homályosan, feltétel nélküli alapjövedelem-hívő lettem, és arra is van écám, hogyan kellene erre forrást teremteni. A hangoskodásom – néhány baráti óva intéstől eltekintve – süket fülekre talál. Ez elkeserít. Hogy nincsenek játszótársak. De folyamatosan vizslatom, én megyek-e szembe a forgalommal.

2022 – kormányváltás vagy a régi jó Óra utca szobába zártsága és a repülő egyetemek? Az illiberalizmus háttérbe vonulása vagy a „másképp gondolkodók” teljes visszaszorítása? Fecsegjenek, ha nem értenek egyet, de a négy fal között, lakásmagányokban esetleg? S ha kormányváltás lenne, bár tudom, nem vagy kultúrpolitikus, de mégis megkérdézném, látsz esélyt arra, hogy ne a bosszú kultúrpolitikája dühöngjön? S ha kormányváltás lenne, mennyivel indulhat jobb eséllyel egy szegény háttérrel rendelkező roma vagy nem roma fiatal két év múlva egy bármilyen szabadabb világban?

Ezügyben, ezekben az ügyekben csak reményeim, vágyaim, álmaim vannak. Abban biztos vagyok, hogy így nem mehet tovább. A változás minden téren meg kell nyilvánuljon, többek között a bosszúállás gyakorlatának lezárása terén is. Nem, mintha nem szívesen törölném orrba a sok hazudozó országvesztő nagypofájút. De méltatlanok. Amúgy sem ütöttem meg még soha, senkit. Se kutyát, se gyereket, se nálamnál gyengébbet. Erre a maradék pár évemre már nem szívesen változtatnék. Ha túléljük a járványt, talán még tanulunk is belőle valamit, és sikerül a mindenkori hatalommal megértetni, mi is a feladatuk, mivégre is a hatalmuk. Javulhatnak az esélyek. Mindannyiunké.